

Balkan Savaşlarından Milli Mücadeleye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Yardım Faaliyetleri (1912-1922)

Red Crescent Association's Relief Activities from The Balkan War to Turkish War of Independence (1912-1922)

Cemal SEZER*
Ömer METİN**

Öz

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, kurulduğu 1868 yılından itibaren hem Osmanlı Devleti hem de Türkiye Cumhuriyeti için çok önemli yardım faaliyetlerinde bulunmuştur. Kuruluş amacı sadece savaş döneminde yaralı askerlere yardım etmek olmasına rağmen Hilâl-i Ahmer; muhacirlere, fakir ve evsiz kalanlara da sahip çıkarak faaliyet alanını geniş tutmuştur. Bu bağlamda ilk yardım faaliyetleri 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı sırasında başlamıştır. II. Meşrutiyet döneminde yeniden teşkilatlanan Cemiyet, Trablusgarp Savaşı'nda sıhhiye teşkilatları vasıtasıyla kendini gösterecektir. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Balkan savaşları, Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele döneminde azim ve kararlı bir şekilde yaptığı yardımla asıl dikkati üzerine çekecektir. Bu zorlu savaş dönemlerinde kurulan aşevleri, çayhaneler, seyyar ve sabit hastahaneler ile asker ve sivillerin ihtiyaçları karşılanmıştır. Bundan başka bulaşıcı hastalıklarla da mücadele edilmiştir. Mondros Mütarekesi sonrasında Anadolu toprakları, İtilaf kuvvetlerinin işgaline uğradığında Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, daha güvenli yerlere giden halka yardım etmek için sıhhiye heyetleri kurmuştur. Yine Milli Mücadele sonrasında imzalanan Lozan Barış Antlaşması gereğince mübadeleye uğrayan Yunanistan'daki Türklerin anayurda dönmelerini ve bu nedenle ortaya çıkan sorunları çözme görevini Türk hükümeti ile koordineli olarak çalışan Cemiyet gerçekleştirmiştir. Bu çalışmada, Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Türkiye için yorucu savaşlar dönemi olarak da bilinen 1912-1922 yılları arasındaki faaliyetleri incelenmiştir.

---

* Yrd. Doç. Dr., Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Tarih Bölümü.

** Yrd. Doç. Dr., Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Tarih Bölümü.

Anahtar Kelimeler: Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Yardım Faaliyetleri, Savaş, Muhacir, Asker.

Abstract

Red Crescent Association has been conducted significant relief organizations for both Ottoman Empire and Turkish Republic since its foundation in 1868. Even though its purpose of foundation was to aid injured soldiers during war, Red Crescent expanded its activity areas by looking after migrants, poor and homeless people of any disasters. In this sense, initial relief activities occurred during the 1877-1878 Ottoman-Russian War. As the organization restructured during the 2nd Constitutional Monarchy period, it asserted itself during the Tripoli War. Red Crescent Association attracted main attention over itself following determined aid campaigns during Balkan War, the World War I, and Independence War. Soup kitchens, tea houses, mobile and stable hospitals established during this tough war periods fulfilled requirements of the soldiers and civilians in need. Furthermore, the organization fought against infectious diseases as well. Aftermath of the Mondros Armistice, when the Anatolian territories were occupied by the entente states, Red Crescent Association established medical teams to assist civilians migrating to safer places. Once more, according to the Lozan Treaty signed after the Independence Victory, the Association worked with the Turkish government in coordination to assure that Turkish migrants coming from Greece settled in the mainland based on the population exchange act; and dealt with their issues. This study investigates the activities of Red Crescent Association for the period of 1912-1922 which is known as a painful war period of Turkey.

Keywords: Red Crescent Association, Relief Activities, War, Migrant, Soldier.

Giriş

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin kuruluş amacı savaş zamanlarında yaralı ve hasta askerlere yardım etmek olmasına rağmen desteğini sadece askerlere yönelik yürütmemiştir. Savaşlar nedeniyle ortaya çıkan mültecilere, muhtaç ve aç kalmış fakirlere de yardım etmiştir. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, savaş mağduru siviller için aşhaneler ve çayhaneler açmıştır. Buralarda sayıları milyonları geçen kişileri doyurduğu gibi giyecek yardımında da bulunmuştur¹. Savaş yerlerinde başarılı bir şekilde faaliyetlerini yürüten

¹ Hilâl-i Ahmer Gazetesi, nr. 33, Sabah Nüshası, 10 Haziran 1337; Hilâl-i Ahmer Gazetesi, nr. 61, Sabah Nüshası, 5 Mayıs 1340. 14 Nisan 1877 tarihinde kurulan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, ilk olarak faaliyetlerine yaralı askerleri tedavi etmek üzere 1877-1878 Osmanlı- Rus Savaşı sırasında başladı. Yaralı askerlerin tedavisinde yetersiz kalınması üzerine Hilâl-i Ahmer Cemiyeti yardım etti. Plevne'ye 2 operatör ve 50'ye yakın doktor gönderen Cemiyet, savunma esnasında 4.000 kadar hasta ve yaralıya bakmaya çalıştığı gibi, cephe gerisinde 9 gezici hastane ve İstanbul'da 4 ilkyardım istasyonu kurarak, 25.000 yaralı ve hastayı tedavi

Cemiyet, savaşın olmadığı zamanlarda da önemli görevler üstlenerek deprem, yangın gibi felaketler sırasında zarar görenlere yardım elini uzatarak yaralarını sarmaya çalışmıştır².

Cemiyetin yardım faaliyetlerini sürdürürken gerekli malzemeleri karşılayabilmesi için şüphesiz en çok ihtiyaç duyduğu maddi destek idi. Bu desteğin sağlanması ise halkın ilgisi ve yaptıkları bağışlarla mümkün oluyordu. Trablusgarp Savaşı'ndan hemen sonra sırasıyla Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele sırasında savaşların beraberinde getirdiği zorluklar Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nde de etkisini göstermiştir. Kısa süre içerisinde ortaya çıkan bu savaşlar sırasında Hilâl-i Ahmer Cemiyeti etkin bir şekilde çalışmış, fakat bu durum kaynaklarının azalmasına neden olmuştur. Özellikle I. Dünya Savaşı'ndan sonra yardım gelirleri azalan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti sık sık halkın her kesiminden yardım talebinde bulunmuştur. Milli Mücadele zamanında ise II. İnönü Savaşı sonrasında İstanbul halkının topladığı 200.000 lira ve Müslüman ülkelerden gelen yardımlar sayesinde faaliyetlerine devam edebilmiştir³.

1- Balkan Savaşlarında Hilâl-i Ahmer Cemiyeti

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti faaliyetlerine ilk olarak 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sırasındaki yaralı askerlere yardım etmek amacıyla başladı. Cemiyet bu amaçla toplamış olduğu 77.000 liranın 61.000 lirasını harcadı⁴. Trablusgarp Savaşı esnasında ise Trablusgarp'a 3 sıhhiye heyeti gönderdi. Burada hastaneler açarak sayıları 3.000'i geçen hasta ve yaralıya baktı⁵.

Balkan savaşlarının ortaya çıkmasıyla birlikte Cemiyet faaliyetlerini bu savaş sırasında devam etmiştir. İstanbul ve cephelerde hastaneler kurulmuş, yaralı askerlerin taşınması amacıyla vapurlar kiralanmıştır. Bundan başka büyük istasyonlarda yaralı ve yorgun askerler için çayhaneler açılmış, savaşlarda ortaya çıkan kolera, tifüs gibi bulaşıcı hastalıklarla mücadele edilmiş ve savaş nedeniyle baş gösteren muhacirlerin sıkıntılarıyla da ilgilenilmiştir⁶.

---

etti. Bkz. Seçil Karal Akgün- Murat Uluğtekin, *Hilâl-i Ahmer'den Kızılay'a*, C. I, Ankara 2000, s. 27, 29-30.

² Hilâl-i Ahmer Gazetesi, nr. 7, Sabah Nüshası, 20 Eylül 1334; Hilâl-i Ahmer Gazetesi, nr. 61, Sabah Nüshası, 5 Mayıs 1340.

³ Hilâl-i Ahmer Gazetesi, nr. 41, Sabah Nüshası, 30 Mayıs 1338.

⁴ Hilâl-i Ahmer Gazetesi, nr. 31, Sabah Nüshası, 9 Haziran 1337.

⁵ Akgün- Uluğtekin, *Kızılay*, C. I, s. 92.

⁶ Hilâl-i Ahmer Gazetesi, nr. 31, Sabah Nüshası, 9 Haziran 1337. İstanbul Belediyesi bünyesinde kurulan Muhacirîn Komisyonu'nun, Balkan savaşları nedeniyle kalabalık bir halde gelen muhacirlerin bakımının sağlanmasında yetersiz kalması üzerine Hilâl-i Ahmer

Bu sıralarda Hilâl-i Ahmer'in yaptığı yardımların kaynağının bir kısmı Hindistan ve Mısır'daki Müslümanlardan geliyordu⁷. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti yalnız İstanbul ve çevresinde toplam 1.450 yataklı Darülfünun⁸, Kadırga⁹, Vefa¹⁰, Demirkapı, Muhacirîn¹¹, Ayestefanos, Ispartakule ve Hadımköy hastanelerini faaliyete geçirdiği gibi Taşkışla, Bandırma askeri hastanelerine, Kandilli, Sanayi-i Nefise, Şişli'de İngiliz Doktor Klemo tarafından açılan hastanelere memur görevlendirdi ve malzeme yardımında bulundu. Savaş alanında yer alan Lüleburgaz, Edirne, Üsküp, Yanya, Alasonya hastanelerinin eşyaları hızlı bir şekilde tedarik edildi. Fakat yolların aniden kapanması, belirtilen yerlerin kuşatma altında olması veya düşman işgaline uğraması gibi nedenlerden dolayı malzemelerin birçoğu gitmesi gereken yerlere ulaşamadı¹². Bunlardan başka Çanakkale'de sabit ve seyyar olmak üzere iki, Gelibolu'da bir tane sabit, Uzunköprü'de ise seyyar başka bir hastane kuruldu¹³.

Yollarda özellikle tren istasyonlarında Çerkezköy, Çorlu, Lüleburgaz, Kuleli, Burgaz ve Pavlu'da aşhane ve çayhaneler açılarak buralardan geçen

---

Cemiyeti bunlar için tahsisat ayırmıştır. Bkz. Ahmet Halaçoğlu, *Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913)*, Ankara 1995, s. 81.

⁷ Hilâl-i Ahmer Gazetesi, nr. 31, Sabah Nüshası, 9 Haziran 1337.

⁸ 18 Ekim 1912 tarihinde açıldı. Bkz. Akgün- Uluğtekin, *Kızılay*, C. I, s. 106. İstanbul'a gelen yaralı sayısının artması üzerine Darülfünun ve bazı okulların eğitim-öğretimine ara verilerek yatak sayısı ilk olarak 400 ve daha sonra 600'e çıkarılacak biçimde hastaneye dönüştürüldü. Hastanenin başhekimliğine Dr. Ali Derviş Bey, başoperatörlüğüne Fikri Paşa ve operatörler Dr. İsmail Yusuf Bey, Dr. Jak Bartot, Dr. İbrahim Hakkı Bey, doktorlar olarak Dr. Suad Bey, Dr. Bezazyan Efendi, Dr. Necmeddin Bey, Dr. Arif Bey, Dr. Ali Bey, Dr. Nesim Şavul Efendi, Masaj Uzmanı Abdullah Yusuf Bey, Başeczacı Kemal Bey ve Eczacı Haçik Efendi görevlendirilmişti. Bkz. Mesut Çapa, "Balkan Savaşında Kızılay (Osmanlı Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti," *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, S. 1, Ankara 1990, s. 94-95.

⁹ 2 operatör, 5 doktor ve asistan ile bir eczacı olarak 10 Ekim 1912 tarihinde açılan hastane, ilk 4 ayında sayısı 663'ü bulan yaralı ve hastaya baktı. Bkz. Akgün- Uluğtekin, *Kızılay*, C. I, s. 105.

¹⁰ 24 Ekim 1912'de açıldı. Akgün- Uluğtekin, *Kızılay*, C. I, s. 106.

¹¹ Parmakkapı'daki Erzurum Valisi Reşid Paşa'nın konağı kiralanarak ve hastane için gerekli olan bütün araç-gereçler tedarik edilerek 8 Şubat 1913'de Hilâl-i Ahmer Cemiyetince 100 yataklı bir Muhacirîn hastanesi açıldı. Bu hastane İstanbul'da cami ve barakalarda yerleştirilmiş olan muhacirler içerisinde hasta olanlarının bir kısmının buralarda tedavilerini sağlama imkânı olmadığından kuruldu. Bkz. Halaçoğlu, *Türk Göçleri*, s. 96.

¹² Besim Ömer, *Hanımefendilere Hilâl-i Ahmer'e Dair Konferans*, Haz. İsmail Hacifettahoğlu, Ankara 2009, s. 111.

¹³ Besim Ömer, *Konferans*, s. 114. Balkan savaşları sırasında Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin yaralı ve hastalara bakan hastanelerin isimleri şöyleydi: Taşkışla, Darülfünun, Çanakkale, Hadımköy, Selanik, Kadırga, Muhacirîn, Konya, Demirkapı, Uzunköprü, Gelibolu, Kandilli, Ispartakule, Ayestefanos, Bandırma, Karamürsel, Seyyar, Edirne, Vefa ve Kemberiç Vapuruydu. Bkz. Besim Ömer, *Konferans*, s. 115.

yaralıları ekmek, çorba, çay, kahve, yoğurt, bisküvi dağıtıldı¹⁴. Fakat sonradan ordunun geri çekilmesi ile çayhanelerden yalnız Hadımköyü, Ispartakule, Ayestefanos ve Sirkeci'dekiler görevlerine devam etmiş, özellikle Sirkeci çayhanesi savaşın sonuna kadar hizmet vermiştir. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin askeriyeye yaptığı hizmetlerden biri de hastane gemisine dönüştürülen Kembiriç Vapuru ile yaralı ve hastaların nakliydi. Ayrıca Şirket-i Hayriye'nin 60 numaralı vapuruyla Kalikaratiya'dan yaralıları İstanbul'a taşıdı. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, askerlere yardım amacıyla binlerce battaniye, yorgan, fanila, gömlek, çorap, çamaşır ve yatak takımı, kaşık, tabak, tencere, tepsi, ekmeğe nakledilecek çuvallara kadar birçok eşya dağıttı¹⁵. Sadece askerlerin değil aynı zamanda sivillerin ihtiyaçları için de faaliyette bulunmuş, Balkan Savaşları sonucu göç eden muhacirlerin sıkıntılarını gidermek için yardım edilmiştir. İstanbul'da 89 cami ve mescitte, 12 okul, medrese ve dergâhta, 15 ayrı mahalde, baraka, kulübe, kahvehane, konakta ve hatta harman yerlerinde iskân edilen muhacirlerin yiyecek ve giyecek ihtiyaçları sağlanmıştır. İhtiyaç sahiplerine elbise tedarik edilerek, muhacirlerin tedavisi için önceden de ifade edildiği üzere Muhacirin Hastanesi kuruldu. Hastane dışında teşkil edilen seyyar hizmet veren bir tıp heyeti vasıtasıyla bir yılda 55.000 kadar muhacir hastası bakıldı. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, sadece muhacirlerin yiyecek, giyecek ve tedavisi için 78.583 Osmanlı lirası sarf etti¹⁶. Ayrıca Yedikule dışındaki barakalarda yaşayan 3.800 muhacir ve 800 baş hayvanın yiyecekleri sağlanmış, mevsimin şiddetli geçmesi dolayısıyla ot ve samanın yetersizliği göz önünde bulundurularak, kişi ve hayvan başına 3'er kuruş yevmiye ve toplam iki haftalık tutarlarının verilmesi Cemiyetçe kararlaştırıldı¹⁷.

Cemiyet, muhacirlere her bir kişi için yevmiye ödemekteydi. Fakat daha sonra yeni bir yol benimseyerek yevmiye miktarlarını fert başına göre değil de aile sayısına göre düzenlemiştir. Önceden yevmiye miktarı kişi başı 3'er kuruştan ayda 90 kuruş iken, sonradan aile nüfusuna bağlı olarak yeni miktar şu şekilde olacaktı: *"1 kişi için ayda 90 kuruş, 2 kişiden oluşan bir aileye 180 kuruş, 3 kişiden oluşan bir aileye ayda 250 kuruş, 4 kişilik bir aileye ise ayda 300 kuruş idi. Bu esas üzerine ailedeki üçüncü kişiden sonra her kişi için aylık 50'şer kuruş zam yapılmak suretiyle, 10 kişilik bir aileye 600 kuruş tahsisi ve bundan daha fazla sayıda olan ailelere ek tahsisat verilmemesi kararlaştırıldı. Kış mevsiminin geçmesi üzerine ise, hayat şartlarının kolaylaşması da göz önüne alınarak, dağıtımda önceki usul kaldırıldı ve yeni bir rakam tespit edildi. Buna göre; 1 kişi için ayda 90 kuruş, 2 kişi için ayda 150 kuruş, 3 kişi için ayda 190 kuruş, 4 kişi için ayda 220 kuruştur. Bu*

¹⁴ Akgün- Uluğtekin, Kızılay, C. I, s. 120; Besim Ömer, *Konferans*, s. 116.

¹⁵ Besim Ömer, *Konferans*, s. 116-117.

¹⁶ Besim Ömer, *Konferans*, s. 123-124.

¹⁷ Halaçoğlu, *Türk Göçleri*, s. 82.

sayılardan fazlası için her bir kişiye 30'ar kuruş ilave edilmesi ve bu suretle 10 kişilik bir aileye 400 kuruş tahsisi ve bunda fazla aile maaşı verilmemesi kararı alındı¹⁸”.

2- Birinci Dünya Savaşında Hilâl-i Ahmer Cemiyeti

Birinci Dünya Savaşı başladığında Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Balkan savaşlarında yaptığı yardımlar nedeniyle ambarları boştu. Bankadaki sermayesi ise 100.000 lirayı geçmiyordu. Fakat dört yıl süren Birinci Dünya Savaşı sonunda Cemiyetin yaptığı yardım tutarı 10.000.000 lirayı bulmuştu¹⁹. Bu meblağ Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin nasıl çalıştığının daha da önemlisi halkın Cemiyete olan güveninin bir göstergesiydi. Hilâl-i Ahmer Cemiyetince toplanılan paraların dikkatlice harcandığını görüyoruz. Meselâ hastanelerin malzeme ihtiyaçlarını gidermek gerekiyordu. Fakat savaş olduğu için malzemelerde fiyat artışı yaşanabilirdi. Bunun önüne geçmek için yiyecek maddeleri, yatak takımları, ilaç ve tıbbi araç-gereçlerinin satın alınması amacıyla derhal 30.000 liralık tahsisat ayrıldı. Böylece fiyat artışına izin verilmeden gerekli malzemeler alındı²⁰.

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti savaş sırasında Çanakkale, Suriye, Kafkas gibi cepheleer ile Çanakkale, Bağdat, Musul, Medine gibi yerlerde hastaneler kurdu. Çanakkale'den gelen yaralı askerlere bakılması için İstanbul'un değişik yerlerinde 7 hastane tesis ettiği gibi ayrıca dispanserler de açtı. Buralarda askerlerden başka fakirleri de tedavi etti²¹. Bununla birlikte İstanbul'a gelemeyecek kadar yaralı olan askerlere hizmet vermek amacıyla Gelibolu'da bir hastane ve bunun yanında cepheleere yakın yerlerde çayhaneler açıldı²².

3 Mayıs 1915 tarihinde Hilâl-i Ahmer Merkez Teşkilatı'nın üyesi olan Kemal Ömer Bey'in yönetimi altında kurulan Sirkeci Çayhanesi, yaralı askerleri sıcak çaylarla karşılamış daha sonra bu yaralılar belirlenen hastanelere sevk edilmişlerdir. 4 Mayıs 1916 tarihine kadar faaliyetlerine devam eden bu çayhanede; 163.780 askere çay, süt, ayran, yoğurt, sigara dağıtıldı. Sirkeci Çayhanesine ilave olarak Haydarpaşa'da da çayhane açıldı. Burada, Haydarpaşa hastanesinden çıkan ve Anadolu'ya giden 30.799 askere çay servisi yapıldı. Derince İstasyonu'nda da ihtiyaç üzerine çayhane faaliyete geçti ve bir ay içerisinde 9.018 kişiye çay ikramında bulunuldu. Çanakkale cephesinde Sirkeci Çayhanesinde memur olan Kenan Bey'in idaresinde Akbaş ve Lâpseki mevkiinde açılan çayhanelerin hizmeti yeterli görülmemiş olacak ki yaralı sevkiyatının olduğu iskelelerde de çayhaneler

¹⁸ Halaçoğlu, *Türk Göçleri*, s. 82-83.

¹⁹ Hilâl-i Ahmer Gazetesi, nr. 31, Sabah Nüşası, 9 Haziran 1337.

²⁰ Hilâl-i Ahmer Gazetesi, nr. 31, Sabah Nüşası, 9 Haziran 1337.

²¹ Hilâl-i Ahmer Gazetesi, nr. 31, Sabah Nüşası, 9 Haziran 1337.

²² Hilâl-i Ahmer Gazetesi, nr. 41, Sabah Nüşası, 30 Mayıs 1338.

kuruldu. Buna örnek olarak Değirmen'deki çayhane gösterilebilir. Buralardan geçen yaralı asker ve zuafâyaya sabah ve akşam çay, ekmeğe gibi yiyecek ve içecek dağıtımını yapıldı. Soğanlıdere, Arıburnu, Anafarta ve daha başka yerlerdeki çayhaneler seyyar bir şekilde faaliyet yürütüyordu²³. Çayhaneler; yağmurda, karda ve açıkta yorgun bir vaziyette bulunan askerler için oldukça önemli bir işlev görmekteydi. Hilâl-i Ahmer yetkilileri ise bu durumu şöyle aktarıyordu²⁴: “Bir defa çay dağıtımdan sonra çay bardaklarını göğüslerine dayayarak iade eylememeleri ile sabittir. (Hemşeri bir daha vursen ya!)”. diyorlardı.

12 Mayıs 1915-13 Şubat 1916 tarihleri arasında dokuz ay süresince çayhanelerde 1.059.146, Gülnihal ve Şirket-i Hayriye'nin 60, 61, 63 ve 70 numaralı vapurlarında 137.495 çay dağıtıldı. Dolayısıyla bütün çayhanelerde toplam 1.400.328 bardak çay ikram edilip, bunun için 21.005 kilo şeker ve 700 kilo çay sarf edildi. Çanakkale savaşlarının sona ermesi üzerine çayhaneler kapatıldı. Bunlar içerisinde sadece Sirkeci ve Haydarpaşa çayhaneleri faaliyetlerini sürdürmeye devam etti²⁵. Çayhaneler dışında askerlerin tedavi sonrası dinlendiği yerler olan nekahethâneler Ankara, Konya, Kayseri gibi Anadolu'nun çeşitli yerlerinde Hilâl-i Ahmer vasıtasıyla hizmete girdi²⁶. Ayrıca aşhaneler de açılarak günde 45.000 kişi doyuruldu. Savaş boyunca 36.000.000 çorba dağıtıldı²⁷.

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, savaş sırasındaki düşman esirlerine de yardımda bulundu. Esirlerin aileleriyle haberleşmesini sağladı ve onlara 78.950 paket çamaşır tedarik edip, 713.550 lira harcama yaptı²⁸. Ayrıca ailelerinin gönderdikleri eşyaları esirlere teslim ettiği gibi havale ettikleri paraları da sahiplerine iletti. 46.410 adet havale ile yabancı esirlere gönderilen miktarın yıllara göre dağılımı lira bazında şu şekildeydi: 1916 yılına kadar 93.342, 1917'de 246.769, 1918'de 349.505 ve 1919 Mart sonuna kadar 23.934'tü. Bu meblağların toplamı ise 713.550 liraydı²⁹.

²³ Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti 1335: 1919 Senesinde Münâkid Hilâl-i Ahmer Meclis-i Umumîyyesi Heyet-i Muhteremesine Takdim Edilen 1330-1334 Senelerine Aid Merkez-i Umumî Raporu, İstanbul 1335, s. 18-19.

²⁴ Umumî Rapor, 1335, s. 19.

²⁵ Umumî Rapor, 1335, s. 20.

²⁶ Hilâl-i Ahmer Gazetesi, nr. 41, Sabah Nüshası, 30 Mayıs 1338.

²⁷ Hilâl-i Ahmer Gazetesi, nr. 31, Sabah Nüshası, 9 Haziran 1337.

²⁸ Hilâl-i Ahmer Gazetesi, nr. 31, Sabah Nüshası, 9 Haziran 1337. Cemiyet, Rusya ve Sibirya gibi uzak yerlerde bulunan Osmanlı esirlerini memleketlerine dönmeleri için çok çaba sarf etmiş ve türlü zorluklara rağmen başarı sağlamıştır. Bkz. Hilâl-i Ahmer Gazetesi, nr. 60, Akşam Nüshası, 4 Mayıs 1340.

²⁹ Umumî Rapor, 1335, s. 26.

3- Milli Mücadelede Hilâl-i Ahmer Cemiyeti

Osmanlı Devleti için Birinci Dünya Savaşı, Mondros Ateşkes Antlaşması ile sona ermesine rağmen Hilâl-i Ahmer savaştan sonra da faaliyetlerine devam etti. Meselâ savaş nedeniyle Vilayât-ı Şarkiye'den göç etmiş yüzbinlerce aç ve perişan bir halde bulunan mülteciler bulunuyordu. Bu mülteciler için Hilâl-i Ahmer; Trabzon, Erzincan ve Erzurum'da³⁰ imdât heyetleri kurup hastaneler açtığı gibi yardım merkezleri de oluşturdu. Buralarda onlara yiyecek, elbise ve çamaşır yardımı yapıldı³¹. Daha bu faaliyetler bitmeden İzmir Yunanlılar tarafından işgal edildi. Yunan mezalimine uğramak istemeyen halkı İstanbul'a taşımak ve beslenmelerini sağlamak için yüzbinlerce lira harlandı³².

Milli Mücadele başladığında ise Anadolu'nun çeşitli yerlerinde Cemiyete ait hastane ve nekahethâneler mevcuttu. Bunlardan bazıları Ankara, Konya, Kastamonu, Niğde ve Kayseri'de yer alıyordu³³. Ayrıca Akhisar³⁴, Alaşehir³⁵, Nazilli³⁶, Karamürsel³⁷, Adana³⁸ ve Antep'te de "İmdâd-ı Sıhî Heyet"leri meydana getirildi. İmdat heyetleri vasıtasıyla milyonlarca kilo erzak ve yüzbinlerce çamaşır asker, muhacir ve halk arasında ihtiyacı olanlara dağıtıldı³⁹. Bunun yanında sağlık alanında çalışmalar yapıldı. Akhisar imdat heyeti vasıtasıyla merkezde bir dispanser ve bir hastane açıldı. Bu hastane, belediyenin mevcut 14 yataklı hastanesinin 100 yataklıya

³⁰ Trabzon, Erzincan ve Erzurum heyetinin yapmış olduğu faaliyetler için bkz. Bkz. Mesut Çapa, *Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925)*, Ankara 2010, s. 136-141.

³¹ Hilâl-i Ahmer Gazetesi, nr. 41, Sabah Nüshası, 30 Mayıs 1338; Hilâl-i Ahmer Gazetesi, nr. 50, Akşam Nüshası, 17 Mayıs 1338. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, düşman işgali sonucunda tahrip edilmiş yerlerde yaşam mücadelesi veren yerel halka ve işgalden kaçarak buraya gelmiş, yardım bekleyen mülteci durumundaki insanların ihtiyaçlarını gidermek için imdat heyetleri oluşturdu. Buldukları yerlerdeki mevcut sağlık kurumlarını iyileştirmek, yetersiz ise yenisini açmak ve açılan sağlık kurumlarının her türlü ihtiyaçlarını gidermek, bulaşıcı hastalıklar ile mücadele etmek, halkın yiyecek ve giyecek ihtiyaçlarını karşılamak imdat heyetlerin başlıca görevleriydi. Bkz. Akgün- Uluğtekin, *Kızılay*, C. I, s. 264-265.

³² Hilâl-i Ahmer Gazetesi, nr. 31, Sabah Nüshası, 9 Haziran 1337; Hilâl-i Ahmer Gazetesi, Sabah Nüshası, nr. 41, 30 Mayıs 1338.

³³ Hilâl-i Ahmer Gazetesi, nr. 41, Sabah Nüshası, 30 Mayıs 1338.

³⁴ Burada görev yapan 4. imdat heyetidir. Bkz. *Milli Mücadelede Hilâl-i Ahmer (Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Teşkilinden Sakarya Zaferi'ne Kadar İcraat Raporu (23 Nisan 1920- 23 Eylül 1921)*, Haz. İsmail Hacifettahoğlu, Ankara 2009, s. 55.

³⁵ Burada görev yapan 6. imdat heyetidir. *Milli Mücadelede Hilâl-i Ahmer*, s. 64.

³⁶ Burada görev yapan 5. imdat heyetidir. *Milli Mücadelede Hilâl-i Ahmer*, s. 58.

³⁷ Karamürsel ve Yalova çevresine gönderilenler 8. imdat heyetleridir. Bkz. Hilâl-i Ahmer Gazetesi, nr. 50, Akşam Nüshası, 17 Mayıs 1338; *Milli Mücadelede Hilâl-i Ahmer*, s. 65.

³⁸ Adana ve çevresine gönderilenler 7. imdat heyetleridir. Bkz. Hilâl-i Ahmer Gazetesi, nr. 50, Akşam Nüshası, 17 Mayıs 1338.

³⁹ Hilâl-i Ahmer Gazetesi, nr. 31, Sabah Nüshası, 9 Haziran 1337.

çıkartılmasıyla oluşturuldu. Dispanserde tedavi görmek için başvuruların sayısı günlük 60 ile 100 arasında değişiyordu. Heyet, dispanser vasıtasıyla sıtma ve frengi ile mücadele⁴⁰ etti. Alaşehir⁴¹ ve Salihli'de birer dispanser faaliyete geçirilerek buralarda 1.400 kadar hasta tedavi edildi. Ayrıca bu şehirlerde 100 yataklı 2 hastane daha kuruldu. Nazilli'de ise bir dispanser ile hastaların tedavisine çalışıldı ve sonradan 200 yataklı bir hastane daha açıldı⁴².

Cemiyetin merkezi olan İstanbul ile Anadolu'daki şubeleri arasında iletişim hususunda sıkıntılar olduğundan Ankara, Cemiyetin yeni merkezi olarak seçilmiş ve Anadolu'daki Hilâl-i Ahmer'e ait bütün şubeler buraya bağlanmıştır⁴³.

Ankara Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, ordu sıhhiyesine de elinden geldiğince yardımlarda bulundu. Bu doğrultuda Geyve imdat heyetine bağlı olarak Eşme'de 150, Adapazarı'nda 100 yataklı birer hastane tesis edildi. Bunlardan başka Eskişehir'de 100 yataklı bir yaralı hastanesi⁴⁴, Kırşehir'de 200 yataklı subay nekahethânesi⁴⁵, Konya'da 200 yataklı ağır yaralı hastanesi, Polatlı, Biçer ve Çay'da birer sıhhiye istasyonu ve çayhaneler açıldı. İstanbul'dan getirilen 22 hasta otomobili askeriyenin sağlık teşkilatının emrine verilerek yaralı nakliyatı gerçekleşti. Ayrıca ordu için

⁴⁰ Akhisar ve çevresinde görülen frengi ile mücadele etmek için neosalvarsan ve civayla tedavi yöntemleri kullanıldı. Bkz. Çapa, *Kızılay*, s. 143.

⁴¹ Seyyar bir doktor kontrolünde sıtmanın önlenmesi amacıyla köylerde 65 kilo kinin dağıtımını Alaşehir heyeti sağladı. Bkz. Çapa, *Kızılay*, s. 147.

⁴² *Milli Mücadelede Hilâl-i Ahmer*, s. 55-64.

⁴³ Hilâl-i Ahmer Gazetesi, nr. 50, Akşam Nüşası, 17 Mayıs 1338. Mondros Mütarekesi'den sonra Anadolu'ya gönderilen yardım heyetleriyle İstanbul'daki Genel Merkez arasındaki iletişim İstanbul işgal edilinceye kadar sürmüştür. Fakat işgal üzerine Ankara Murahhaslığı Cemiyetin merkezi oldu. Bkz. Çapa, *Kızılay*, s. 91.

⁴⁴ Haziran 1920 tarihinde Yunan ordusunun ilerlemesi üzerine yerinden ayrılmak zorunda kalan Akhisar heyeti, 15 Temmuz'da Eskişehir'de bir hastane açmıştır. Bu hastanede yaralı askerler tedavi edildi. Yalnız ihtiyaç üzerine ayrıca göz, kulak ve boğaz ile ilgili bölümler de açılmıştır. Mayıs 1921 ortalarında ise yatak sayısı 200'e çıkarılmıştır. Bkz. *Milli Mücadelede Hilâl-i Ahmer*, s. 40. Eskişehir'deki hastaneye Temmuz 1920- 15 Temmuz 1921 tarihleri arasında 1.140 hasta girmiş, 531'i taburcu olmuş, 91'i vefat etmiş ve 518'i ise başka hastanelere nakledilmiştir. Bkz. *Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Merkezi Umumîyesi Tarafından 1339 Senesi Hilâl-i Ahmer Meclis-i Umumîyesine Takdim Edilen (1335-1338) Dört Senelik Devreye Aid Rapor*, 1339, s. 13; *Milli Mücadelede Hilâl-i Ahmer*, s. 126.

⁴⁵ Hastanelerden taburcu edilip uzun süre dinlenmeye ihtiyacı olan subayların bir hayli fazla olması nedeniyle Sıhhiye Dairesi'nin teklifi mucibince Kırşehir İdadi Okulu'nda Mayıs 1921 tarihinde açılmıştır. Bkz. *Milli Mücadelede Hilâl-i Ahmer*, s. 40-41. Kırşehir hastanesinde Temmuz 1921- Kasım 1921 tarihleri arasında 538 hasta kabul edildi. Bunlardan 7'si vefat etmiş, 294'ü taburcu edilmiş ve 237'si diğer hastanelere tedavi için gönderilmiştir. Bkz. *Umumî Rapor*, 1339, s. 14; *Milli Mücadelede Hilâl-i Ahmer*, s. 126.

220.000 liralık sıhî malzeme, 20 yataklı hastane çamaşır ve levazımı, 15.000 yün fanila, 15.000 yelek, 8.000 çorap, 20.000 metre Amerikan bezi sağlandı⁴⁶.

Yunan işgalinin Eskişehir'e doğru ilerlemesi üzerine tahrip edilen Gördes ve Bilecik çevresine 2 imdat heyeti görevlendirilerek, bu heyetler vasıtasıyla 25.000 lira nakit, 12.000 kat çamaşır, 600.000 kilo dakiki⁴⁷, bir vagon tuz gönderildi. Sakarya Zaferi'nin ardından Yunan yıkımına uğrayan Haymana⁴⁸, Mihaliçık⁴⁹ ve Eskişehir çevresine 3 imdat heyeti gönderilerek, ihtiyaç sahiplerine tohumluklar, evler ve elbiseler temin edildi ve bunun için 125.000 lira harcandı. Sakarya Savaşı'nın hemen öncesi ve sonrasında ise Gaziantep'e 2 imdat heyeti gönderilerek, buraya sağlanan çamaşır, ev ve tedavi için gerekli olan malzemelerin tutarı 30.000 lirayı buldu. Söke'de İtalyan işgalinin sona ermesi üzerine bir imdat heyeti de burayla ilgilenmesi için görevlendirildi ve bunun için 10.000 liralık kaynak ayrıldı. Bütün bunlardan başka Hilâl-i Ahmer heyeti subay ailelerine 6.500 lira nakit ve ayrıca çamaşır yardımında bulundu⁵⁰. Ankara Hilâl-i Ahmer Cemiyeti kadınlar kolu Ankara'daki hastaneleri ziyaret ederek, gazilere 4.250 paket sigara dağıttı. Ayrıca cephelerdeki askerler için de 20.000 paket sigara hazır bir vaziyette bekletilip, birkaç gün için de gönderilmeyi bekliyordu⁵¹.

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Mili Mücadelenin kazanılmasıyla birlikte bütün mesaisini Batı Anadolu'ya ayırmıştı⁵². Büyük Zafer kazanıldıktan sonra TBMM hükümeti, ordu ve Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, tahrip edilmiş olan Anadolu'nun yeniden imarı ve halkın iskân ve iâşe ihtiyaçlarını karşılamak için çok çaba sarf ettiler. Bu doğrultuda Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, yardım heyetleri gönderdi. Bunun yanı sıra özellikle Milli Mücadelenin savaş alanını oluşturan Batı Anadolu ile ilgili TBMM hükümetince raporlar hazırlandı ve teklifler yapıldı. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Ankara

⁴⁶ Hilâl-i Ahmer Gazetesi, nr. 50, Akşam Nüshası, 17 Mayıs 1338.

⁴⁷ Una benzer olan veya unlu anlamındadır. Örnek olarak patates, fasulye gibi şeyler verilebilir. Bkz. Ferit Develioğlu, *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lâgat*, Ankara 1998, s. 163.

⁴⁸ Hilâl-i Ahmer heyeti buradaki insanlara 3.500 lira nakdî yardımda bulunmuştur. Daha sonra bir memur vasıtasıyla ihtiyaç sahiplerine 510 metre fanila kumaş, 48 makara, 1.000 kalın yün fanila, 500 çift çorap, 300 takım pijama, 987 metre Amerikan bezi dağıtılmıştır. Bkz. *Milli Mücadelede Hilâl-i Ahmer*, s. 73.

⁴⁹ İmdat heyeti çok zor şartlar altında görevini yapmıştır. Heyete 4.000 lira nakit, 5.000 kilo tuz, 300 don, 110 gömlek, 350 kadın gömleği, 500 çift çorap, 522 metre fanila kumaş, 1.000 metre kalın yün fanila ve 1.000 metre Amerikan bezi ve bir miktar makara verilmiştir. Mihaliçık heyeti köylere hatta ormanlara ve dağlara giderek buralardaki muhtaç insanlara bu yardımları dağıtmak için çok çaba sarf etmiştir. Bkz. *Milli Mücadelede Hilâl-i Ahmer*, s. 72.

⁵⁰ Hilâl-i Ahmer Gazetesi, nr. 50, Akşam Nüshası, 17 Mayıs 1338.

⁵¹ Hilâl-i Ahmer Gazetesi, nr. 39, Sabah Nüshası, 18 Ağustos 1337.

⁵² Hilâl-i Ahmer Gazetesi, nr. 50, Akşam Nüshası, 17 Mayıs 1338.

Murahhassası Ömer Lütfi Bey İzmir, Manisa, Alaşehir, Uşak, Afyonkarahisar, Eskişehir ve çevresinde yaptığı incelemelerden sonra Hilâl-i Ahmer Cemiyeti yeni bir karar aldı⁵³. Bu karar şunlardan oluşuyordu: “9, 10, 11, 12 ve 13. İmdat-ı sıhhi heyetleri adıyla Batı Anadolu'nun çeşitli yerlerine gönderilen heyetlerin faaliyetleri Nisan 1923 tarihine kadar uzatıldı. Her heyet faaliyet alanındaki muhtaç halkın isimlerini kapsayan bir defter tutacak; 12 yaşından büyük olanlara ayda 10 kilo, küçüklere ise 5 kilo buğday dağıtılacaktı. Buğday verilmediği takdirde 10 kilo buğday yerine 9 kilo, 5 kilo yerine de 4,5 kilo un verilecekti. Aşhanelerde haftada yalnız üç defa yemek dağıtılacaktı. Bir kişiye verilecek yemekte 125 gram un veya kuru sebze, 50 gram et, 5 gram sadeyağ ve 5 gram tuz bulunacaktı. Yine aynı kararda heyetlere yeniden; 30.000 yorgan ve battaniye, 30.000 kat çamaşır, 5.000 takım erkek elbisesi, 5.000 çocuk elbisesi, 30.000 çift çorap, 10.000 çift çarık, 6.000 kalın fanila, 1.000 pamuklu ve 4.000 kadın elbisesi veya kumaş gönderilecekti.⁵⁴ Ekim 1922 tarihinden itibaren 9, 10, 11, 12 ve 13. imdât heyetlerinin ahaliye yaptıkları yardım miktarı Mayıs 1923 tarihi itibarıyla 523.000 lira idi⁵⁵.

Yıllarca süren savaşlarda yaralıları ve hastaları tedavi eden yiyecek ve giyeceklerini temin etmeye çalışan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, vatanın düşman işgalinden kurtarılması ile beraber özellikle harap bir vaziyette olan Batı Anadolu'da halkın başını sokacak yerleri bizzat yapmış ya da çivi, kereste gibi malzemeleri tedarik ederek sahipleri tarafından yapılmasını sağlamıştı. Bütün malzemeler, inşaat işçileri ve memurlar İstanbul'dan gelmişti⁵⁶. İstanbul'dan tedarik edilen malzemeler İzmir'e buradan da gerekli olan yerlere gönderilmişti. 17 Mayıs 1923 Hilâl-i Ahmer Gazetesi'ne göre Batı Anadolu'da Cemiyetin yaptığı yerlerin sayısı şu şekildeydi⁵⁷:

- 1- Aydın, Manisa, Akça, Nazilli, Salihli, Germencik ve Burhaniye'de 416 mesken,
- 2- Aydın ve Manisa'da 78 odayı kapsayan 6 pavyon,
- 3- Manisa'da 8 odalı bir pavyon (Akça ve Manisa'da 531 kişi iskân edildi.),
- 4- Nazilli'de 8, Manisa'da 84, Salihli'de 100 haneye kereste verilmiş, 68 hane kerestesi de dağıtılmak üzere bekletilmekte, meydana getirilen meskenler genellikle 3x3,5 metre ebadında ve her birinde üçer kişi iskân edilmektedir. Ayrıca buralarda 1.400 mesken daha yapımı sürmektedir,
- 5- Alaşehir'de inşaata başlanmış,

⁵³ Çapa, Kızılay, s. 156-157.

⁵⁴ Çapa, Kızılay, s. 157.

⁵⁵ Hilâl-i Ahmer Gazetesi, nr. 50, Akşam Nüshası, 17 Mayıs 1338.

⁵⁶ Umumî Rapor, 1339, s. 99-100.

⁵⁷ Hilâl-i Ahmer Gazetesi, nr. 50, Akşam Nüshası, 17 Mayıs 1338.

6- İlgin ve Burgaz köylerinde 35 mesken inşâ edilmişti.

Cemiyet, 1919- 1922 yılları arasında Türkiye'nin istila ve felaket gören doğu ve batısı, kuzey ve güneyine kadar her tarafa imkânları ölçüsünde her türlü yardımı vermeye devam etmiştir. Evlerinden olan insanlar için 2.439 baraka bizzat Cemiyet tarafından yapıldığı gibi yine malzemesi karşılanarak sahipleri tarafından yapılan ev halindeki baraka sayısı ise 6.567 idi. Buralarda 30.000 kadar kişi iskân edildi. Ayrıca savaşın en şiddetli zamanlarında İstanbul'a göç etmiş olan binlerce fakire şehrin her tarafında aşhaneler açarak, onların karınlarını doyurarak hayatlarını kurtardı. Bu dört sene boyunca Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin geliri 4 milyona yakın olup, 3 milyondan fazlası askeriyenin ve halkın ihtiyaçları için harcandı⁵⁸.

Bu dört yıllık faaliyetten sonra Hilâl-i Ahmer Meclis-i Umûmîyyesi'nin yaptığı toplantılar sonucunda şu kararlar alındı⁵⁹:

“1- Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Reîs-i Cumhûr Gâzî Paşa Hazretleri'nin himâye-i aliyyelerine tevdi kılınmış olmağla ona göre nizâm-nâme-i esâsîsinin tadili,

2- İstanbul azâ-yı âmilesinin de diğer vilâyetler gibi bir merkez teşkil edebilecekleri,

3- Hilâl-i Ahmer anbarlarının daha mükemmel bir hâle ifrâğı,

4- Anbarın Müdâfaa-i Milliyye Vekâlet-i Celîlesiyle bi'l-muhâbere Eskişehir'e nakli,

5- Münâsib bir mahalde bir Hastabakıcılık Mektebi tesisi,

6- Hilâl-i Ahmer teşkilâtının köylere kadar teşmil ve tevsûi ve sulh zamânındaki mesâ'îye dâir bir program tanzimi,

7- Nizâm-nâmenin tadil ve islâhı,

8- Merkez-i Umûmî hey'ât-ı muhteremesine alenen beyân-ı teşekkürât ve takdîrât olunması.”

Ankara hükümeti, Lozan Konferansı sırasında Yunanistan ile mübadele konusunda anlaşmıştı. Bu doğrultuda Hilâl-i Ahmer, Anadolu'ya gelecek Türklerin sevk ve yerleşmeleri hususunda da önemli görevler yerine getirdi⁶⁰. 5 Mayıs 1924 tarihli Hilâl-i Ahmer Gazetesi'ne göre Cemiyetçe

⁵⁸ Hilâl-i Ahmer Gazetesi, nr. 60, Akşam Nüshası, 4 Mayıs 1340.

⁵⁹ Hilâl-i Ahmer Gazetesi, nr. 60, Akşam Nüshası, 4 Mayıs 1340.

⁶⁰ Lozan Konferansı'nda Türk ve Yunan tarafları arasında yapılan görüşmeler 30 Ocak 1923'te Türk ve Rum mübadelesine ilişkin Sözleşme ve Protokol imzalanmasıyla sonuçlandı. TBMM ise sözleşmeyi 23 Ağustos 1923'te onayladı ve sözleşme iki gün sonra yürürlüğe girdi. Mübadelenin uygulanması ve bu sırada çıkabilecek sorunların çözümü için *“Muhtelit Karma Komisyonu”* yani Karma Mübadele Komisyonu kuruldu. Mübadele işlemi

muhacirlere harcanan tutar 1.5 milyon liraya yakın idi. Mübadelenin başlangıcından belirtilen tarihe kadar yardım amacıyla 21 tane imdat heyeti oluşturuldu. Ancak bunlardan 14 tanesi faaliyetlerine devam ediyordu. Cemiyetin başta Ayvalık'ta olmak üzere İstanbul, İzmit, Girit, Tekfurdağı (Tekirdağ), Edirne, Drama, Kavala, Selanik gibi yerlerde imdat heyetleri görev yapıyordu. Bu heyetlerin her birine Cemiyetçe yeterli sayıda doktor, eczacı, hastabakıcı, hademe, çamaşırcı, idare ve ambar memurları ayrıldı. Bunun yanında heyetlerin hepsine muhacirlere dağıtılması için erzak, elbise, çamaşır, tıbbi araç-gereç, çadır ve gerekli olabilecek eşyalar verildi. Belirtilen tarihe kadar 200.000 kadar muhacire çiçek ve dizanteri aşılı yapıldı⁶¹. Cemiyetin muhacirlere verdiği ve verilmesi için imdat heyetleriyle İmar ve İskân Vekâletine teslim ettiği erzak, eşya ve levâzımın değeri ise şu şekildeydi⁶²:

Ceket, pantolon ve kaput	132.085 liralık
Kadın, çocuk ve erkek çamaşırı	52.716 "
Ayakkabı	8.008 "
Çorap	7.003 "
Battâniye	64.722 "
Yatak takımı	10.829 "
Çeşitli giyim eşyası	7.594 "
Gıda malzemesi	69.646 "
Ecza malzemesi	38.000 "
Kamyon, kamyonet ve otomobil ⁶³	36.500 "
Çadır (büyük ve küçük)	69.880 "
İnşaat malzemeleri	10.236 "
Kereste	44.620 "
Sıva tahtaları	38.465 "
Oluklu sac levha	71.075 "
Barakalar	325.800 "
Hastahane ve aşhane levâzımı	33.547 "
TOPLAM	1.020.726 lira

komisyonun katkısıyla büyük oranda sorunsuz bir şekilde 1924 yılının sonuna kadar sürdü. Bkz. Çapa, *Kızılay*, s. 164-165.

⁶¹ Hilâl-i Ahmer Gazetesi, nr. 62, Akşam Nüshası, 5 Mayıs 1340.

⁶² Hilâl-i Ahmer Gazetesi, nr. 62, Akşam Nüshası, 5 Mayıs 1340; Seçil Karal Akgün- Murat Uluğtekin, *Hilâl-i Ahmer'den Kızılay'a*, C. II, Ankara 2001, s. 22-23.

⁶³ Muhacirlerin mübadele bölgelerinden eşyalarıyla birlikte nakli için kullanılacak olan taşıma araçlarının sayısı 38'di. Bkz. Hilâl-i Ahmer Gazetesi, nr. 62, Akşam Nüshası, 5 Mayıs 1340. Araçlarla eşya nakli dışında hasta, zayıf ve yaşlılarla birlikte 12 yaşından küçük mübadiller belirlenen yerlere gönderilecekti. Bkz. Çapa, *Kızılay*, s. 167.

Mübadele esnasında Yunanistan'da Selanik heyeti, önemli görevlerde bulunmuştur. Çünkü Türkiye'ye gitmeye çalışan mübadillerin neredeyse dörtte üçü Selanik limanını kullanıyordu. Dolayısıyla gönderilmeyi bekleyen mübadillerin sayısının giderek artması beraberinde sorunları da getiriyordu. Bunların başında mesken ihtiyacı geliyordu. Bu doğrultuda Selanik heyeti, Selanik yakınlarında Kireçköyü taraflarında Karahüseyin denilen yerde muhacirlerden 5.000 kişinin barınabileceği çadırlardan oluşan bir misafirhane kurdu⁶⁴.

Mübadelede demiryolu kullanıldığı gibi genellikle deniz yolu tercih edilmiştir. Mübadelenin ilk zamanlarında yabancı gemilerden faydalanılıyordu. Fakat daha sonra mübadillerin taşınmasıyla ilgili olarak İmar ve İskân Vekâletinin Türk armatörleri ve Seyr-i Sefâin idaresiyle yaptığı anlaşma ile Türk vapurları kullanılmaya başlandı. Ayrıca anlaşma gereğince muhacirler düşük bir ücretle taşınacak, çocukların tamamı yetişkinlerin ise yüzde on beşi bedava nakledilecekti. Muhacirler, mübadele sırasında eşya ve hayvanlarını da beraberinde getiriyorlardı. Mesela 21 Nisan 1924 tarihinde 2.840 muhacirini bulunduran Giresun vapurunda⁶⁵ 779 küçük ve 167 büyük baş hayvan yer alıyordu. Mübadiller gemiye bindirildikten sonra karşılaşılabilecekleri herhangi bir sağlık sorunları karşısında hemen müdahalede bulunmak için Hilâl-i Ahmer Cemiyetine bağlı sağlık görevlileri gemide hazır bekliyordu. Gemi Türkiye'ye vardktan sonra mübadiller karantinaya alınıp, kontrolden geçirildikten sonra iskân edilecekleri yerlere gönderiliyordu⁶⁶.

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, yardımlarını bir taraftan sürdürürken diğer taraftan yapılanların devam etmesi için de halktan yardım bekliyordu. Bu amaçla Cemiyetin 5 Mayıs 1924 tarihli gazetesinde şöyle denilmektedir⁶⁷:

“Ey erbâb-ı hamîyyet ve merhamet Hilâl-i Ahmer Cemiyetine iki müttefik elinizi uzatacak zamân bu zamândır. Çünkü senelerce devâm eden muhârebeler, felâketler ve ihtiyâclara karşı var gücüyle mücâdele eden Hilâl-i Ahmer bûdjesi biraz düçâr-ı zaaf olmuştur. Hâlbuki önümüzde görececek daha pek mühim işler vardır. Nakil ve hicreti temîn olunacak daha hemân beş yüz bin dîndaşımız mevcûddur. Bunların gerek hîn-i nakilde

⁶⁴ Çapa, *Kızılay*, s. 169-172.

⁶⁵ Mübadelede kullanılan diğer gemilerin adları şunlardı: Arslan, Türkiye, Mahmudiye, Bozkurt, Rumeli, Teşvikiye, Trabzon, Rize, Timsah, Dumlupınar, Sakarya, Sür'at, Sulh, Altay, Ankara ve Bahricedit idi. Bkz. Çapa, *Kızılay*, s. 175 dipnot 42. (Bölüm VI); Akgün-Uluğtekin, *Kızılay*, C. II, s. 20.

⁶⁶ Çapa, *Kızılay*, s. 174-179. Demiryolu ile gelenlerin çoğu ise Drama'dandı. Bkz. Akgün-Uluğtekin, *Kızılay*, C. II, s. 20.

⁶⁷ Hilâl-i Ahmer Gazetesi, nr. 62, Akşam Nüshası, 5 Mayıs 1340.

ve gerek ba'den-nakl sıhhat ve hayât ve ihtiyâclarının temîni cemîyyet için büyük bir borçtur. Bu vazîfemizi de bize hüsn-i îfâ ettiriniz. Bîznillâhi teâlâ buna da muvaffak olursak bunun en büyük fahr u mübâhâtı, en azîm ecr ve sevâbı Hilâl-i Ahmer'den ziyâde onu besleyen sizlere âiddir.”

Yapılan yardımlar dolayısıyla Müdâfaa-i Milliyye Vekâletinin Hilâl-i Ahmer Cemiyetine yazmış olduğu takdirname yazısında; düşman kuvvetlerini Sakarya önlerinde durduran gazilerin, kendilerine yapılan yardımları mutlak bir surette evlatlarına ve sonraki nesillere şükranla anlatacakları belirtilmiştir. Savaş gazilerinden başka Anadolu'nun çeşitli yerlerinde zulme uğramış sivil halka Hilâl-i Ahmer Cemiyetince yapılan yardımların da takdire şayan olduğu ifade edilmiştir. Yazının sonunda ise Cemiyetin daha önceki yardımlarının önemini belirtmekle birlikte Milli Mücadele sırasındaki fedakârlıklarının Türk milletinin hafızasında ebedi bir yer teşkil edeceğine vurgu yapılmıştır⁶⁸.

Sonuç

Her ülkenin içinde bulunduğu savaşlar ya da büyük felaketler sırasında görev yapan yardım kuruluşları vardır. Fakat Hilâl-i Ahmer'in 1912-1922 yılları arasındaki üstlendiği görevler değerlendirildiğinde; diğer ülkelerin Salib-i Ahmerlerine (Kızılhaç) göre çok daha fazla sorumluluk aldığı görülmektedir. Bundan başka içinde bulunduğu maddi yetersizlik de Hilâl-i Ahmer'in faaliyetlerini diğerlerinden değerli kılmaktadır. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti; Balkan savaşları, Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele dönemlerinde öncelikle askerlerin ve halkın ihtiyaçlarını gidermeye çalıştığı gibi savaş nedeniyle mağdur olarak ortaya çıkan muhacir ve mültecilerin sorunlarına da çare olmayı başarabilmiştir. Cemiyet, imkânları doğrultusunda aşevleri açarak mültecilerin yemek ihtiyacını karşılamış, sağlık ekipleri ve kurumları vasıtasıyla da tedavi işlemlerini sürdürmeye çalışmıştır. Hilâl-i Ahmer, faaliyetlerini gerçekleştirirken halkın desteğini her zaman arkasında hissetmiş ve halktan aldığı maddi-manevi güç ile ülkenin bulunduğu en zor şartlarda dahi yardım faaliyetlerini düzenli olarak gerçekleştirmeyi başarabilmiştir.

---

⁶⁸ Hilâl-i Ahmer Gazetesi, nr. 60, Akşam Nüshası, 4 Mayıs 1340.

KAYNAKÇA

- AKGÜN, Seçil Karal- Murat Uluğtekin, *Hilâl-i Ahmer'den Kızılay'a*, C. I, Beyda Basımevi, Ankara 2000.
- , *Hilâl-i Ahmer'den Kızılay'a*, C. II, Türk Hava Kurumu Basımevi, Ankara 2001.
- BESİM, Ömer, *Hanımefendilere Hilâl-i Ahmer'e Dair Konferans*, Haz. İsmail Hacıfettahoğlu, Türk Kızılay Derneği Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2009.
- ÇAPA, Mesut, “*Balkan Savaşında Kızılay (Osmanlı Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti*,” *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, S. 1, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara 1990, s. 89-115.
- , *Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925)*, Türkiye Kızılay Derneği Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2010.
- DEVELİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, 15. Baskı, Ankara 1998.
- HALAÇOĞLU, Ahmet, *Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913)*, TTK Yayınları, 2. Baskı, Ankara 1995.
- Hilâl-i Ahmer Gazetesi***
- Milli Mücadelede Hilâl-i Ahmer (Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Teşkilinden Sakarya Zaferi'ne Kadar İcraat Raporu (23 Nisan 1920- 23 Eylül 1921)*, Haz. İsmail Hacıfettahoğlu, Türkiye Kızılay Derneği Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2009.
- Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti 1335: 1919 Senesinde Münâkid Hilâl-i Ahmer Meclis-i Umumîyyesi Heyet-i Muhteremesine Takdim Edilen 1330-1334 Senelerine Aid Merkez-i Umumî Raporu*, Matbaa-i Orhaniye, İstanbul 1335.
- Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Merkezi Umumîyyesi Tarafından 1339 Senesi Hilâl-i Ahmer Meclis-i Umumîyyesine Takdim Edilen (1335-1338) Dört Senelik Devreye Aid Rapor*, Ahmed İhsan ve Şürekâsı, 1339.

*** Gazete numaraları ve tarihleri metin içerisinde verilmiştir.